

U ระชาธิปไตยที่มีหัวใจ: ขั้นตอนสู่สหัฐวรรษแห่งปัญญา*

ปัจจุบันภูมิภาคเอเชียกำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงโดยมีแนวคิดหลักคือการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่มีสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนี้อยู่ บ่อยครั้งที่อิทธิพลต่าง ๆ ของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยนี้มีคุณสมบัติเหมือนกับเป็นหุ่นยนต์ที่ไร้หัวใจและความรู้สึก บางครั้งความทุกข์ยากของประชาชนบางส่วนถูกละเลย

มารค ตามไท** เขียน
วาสนา นิมมานวล*** แปล

ปลະລະເລຍหรือไม่ก็ได้รับความสนใจในระดับต่ำ เนื่องด้วยข้อกล่าวอ้างที่ว่าในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ทุกคนในรัฐจะต้องได้รับสวัสดิภาพและการดูแลเอาใจใส่จากรัฐอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน มิใช่ว่ารัฐจะให้สวัสดิการเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคมเท่านั้น มีบางกรณีที่เราเห็นว่า

*แปลจากบทความ Democracy with a Heart: Steps Towards a Wiser Millennium ของ Mark Tamthai ซึ่งลงในหนังสือ *Philosophy, Culture and Education*. Cam, Philip, Cha, In-Suk, Tamthai, Mark, and Reyes, Ramon (eds.) 1999. บทแปลนี้ได้รับการตรวจทานการแปลโดยตัวผู้เขียนเอง

**รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

***เจ้าหน้าที่ประจำโครงการวิจัย “การวิจารณ์ในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมร่วมสมัย” มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์ จ.นครปฐม

ที่ที่มาจากการเลือกตั้งของรัฐแสดงเหตุผลสนับสนุนการกระทำของตนโดยอ้างประชาธิปไตยและสถานะที่ได้มาจากการเลือกตั้งของพวกเขา สาเหตุหนึ่งของการแสดงเหตุผลที่ผิด ๆ เกี่ยวกับประชาธิปไตยนี้คือการขาดการอภิปรายกันในระดับกว้าง และขาดการถกเถียงในประเด็นที่ว่า ในความเป็นจริงนั้นประชาคมประชาธิปไตยเป็นเช่นไร เราปรับความคิดนี้เพียงเพราะสะดวกหรือเพราะเห็นว่ายู่ในสมัณิยมเท่านั้น ปรัชญาและการศึกษาปรัชญานั้นสามารถมีบทบาทโดยการกล่าวถึงปัญหาเหล่านี้โดยตรง ซึ่งเป็นเหตุผลที่มีการจัดตั้งเครือข่ายการศึกษาวิชาปรัชญาเพื่อประชาธิปไตยในเอเชีย-แปซิฟิกขึ้น (The Asia-Pacific Philosophy Education Network for Democracy หรือ APPEND) เนื่องจากตามชนบทนั้นวิชาปรัชญาในภูมิภาคเอเชียมีบทบาทเกี่ยวกับการแสวงหาปัญหา บทบาทที่เป็นสิ่งร่วมสมัยของกลุ่มปรัชญาที่ชื่อว่า APPEND ในขณะนี้ควรให้ความสำคัญต่อการตรวจสอบความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตยและปัญหา ถ้าจะกล่าวอย่างเฉพาะเจาะจงมากยิ่งขึ้น ผมขอตั้งคำถามต่อไปนี้กับผู้เข้าร่วมประชุมของเครือข่ายการศึกษาวิชาปรัชญาเพื่อประชาธิปไตยในเอเชีย-แปซิฟิกในครั้งนี และจะพยายามตอบคำถามเองด้วยว่า “การพัฒนากระบวนการปกครองแบบประชาธิปไตยในประเทศของเราในสหัสวรรษหน้านี้จะทำให้สังคมและสมาชิกในสังคมของเรามีปัญญามากขึ้นหรือไม่? และถ้ามากขึ้น มากขึ้นอย่างไร?”

ปัญญาเป็นสิ่งพิเศษที่ไม่เพียงแต่ประกอบด้วยความรู้ ประสบการณ์ ปฏิภาณไหวพริบและความเป็นธรรมอยู่ในตัว แต่ยังประกอบด้วยสิ่งอื่น ๆ อีกด้วย เรามักเอ่ยออกมาบ่อย ๆ อาทิเช่น “เขาอาจจะมีความรู้มากเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่ความรู้นั้นก็ยังไม่เพียงพอ” หรือ “เธอเป็นคนที่ฉลาดมากทีเดียว แต่เธอยังต้องมองตามสภาพที่เป็นจริงมากกว่านี้ในเรื่องของแผนงานของเธอ” หรือ “เธอเป็นคนที่มีความยุติธรรมมากในด้านการตัดสินประเมินคุณค่า แต่เธอต้องการความทันสมัยด้านข้อมูลมากกว่านี้” หรือ “เขามีประสบการณ์มากในด้านนี้ แต่ยังไม่ทันการพัฒนาครั้งล่าสุด” ในทางตรงกันข้ามกับที่กล่าวมานี้ เราจะไม่คิดที่จะพูดว่า “เขาหรือเธอมีปัญญาแต่ทว่า...” ดูราวกับว่าการมีปัญญาไม่มีข้อเสียใด ๆ ได้ เนื่องจากเหตุนี้ การกล่าวว่าปัญญาเป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งของการกิจ

ต่าง ๆ อาจเป็นไปได้ว่ามองอย่างผู้มีความทะเยอทะยานมากจนเกินไป แต่ไม่ใช่เป็นการมองในฐานะ “จุดมุ่งหมายต่ำไป” ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาและปรัชญา ปรัชญาตะวันออกตามที่ได้อ้างมาก่อนยอมรับความสัมพันธ์นี้ได้โดยไม่ตะขิดตะขวงใจ แม้ว่าปรัชญาตะวันตกยังไม่มั่นใจหรือยังละอายแก่ใจที่จะมองในแง่นี้ แต่อย่างไรก็ตามปัญญาก็เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการประเมินคุณค่าของช่วงประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ในปี 1945 H.H. Price ได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อสมาคมจิตศึกษา (Mind Association) ในฐานะประธานสมาคมและสมาคมอริสโตเติลหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ซึ่งมีหัวข้อว่า “ความชัดเจนนั้นยังไม่เพียงพอ”¹ และได้เสนอว่า อาการป่วยของโลกเราในขณะนั้นอาจเป็นผลจากการที่ปรัชญาได้ละทิ้งการแสวงหาปัญญาตามชนบ ก่อนที่จะเขียนต่อ ผมคงจะต้องระบุทัศนะของผมเกี่ยวกับปัญญาให้ชัดเจนไป และผมขอเสนอ ดังนี้ ปัญญาประกอบด้วยการใช้เหตุผลเท่าที่เป็นไปได้ การเข้าใจว่าขอบเขตของเหตุผลนั้นอยู่ที่ไหนและการเดินต่อเมื่อถึงจุดนี้โดยมุ่งปรารถนาที่จะเห็นความทุกข์เข็ญต่าง ๆ ในสังคมหยุดชะงักลง ตามทัศนะนี้ปัญญาจึงกลายเป็นการผสมผสานกันระหว่างเหตุผลและความเมตตา

ในการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยและปัญญา เราจะเริ่มด้วยการนำแนวคิดสองแนวคิดที่ดูเหมือนว่าเป็นคู่แข่งกันมาพิจารณาได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกัน (overlapping consensus) ของจอห์น รอลส์ (John Rawls)² และแนวคิดเกี่ยวกับความสมบูรณ์แบบทางศีลธรรม (moral perfectionism) ของสแตนเลย์ จาเวลล์ (Stanley Cavell)³ แนวคิดความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกันนี้เป็นคำตอบให้กับคำถามหลักของรอลส์ที่ว่า สิ่งใดที่จะสามารถรวมส่วนต่าง ๆ ในสังคมประชาธิปไตยทุกส่วนให้เป็นหนึ่งเดียว

1. ใน H.D. Lewis (ed.), *Clarity is Not Enough* (New York: Humanities Press, 1963).

2. John Rawls, “The domain of the political and overlapping consensus”, in Copp, Hampton and Roemer (eds.), *The Idea of Democracy* (Cambridge University Press, 1993).

3. Stanley Cavell, *Conditions Handsome and Unhandsome: The Constitution of Emersonian Perfectionism* (Chicago: University of Chicago Press, 1990).

กันโดยที่สังคมยังยินยอมให้สมาชิกในสังคมมีทัศนะทางด้านศีลธรรมที่แตกต่างกัน สมาชิกแต่ละคนของสังคมยอมรับความเห็นร่วมไว้บนฐานของทัศนะต่าง ๆ ทางด้านศีลธรรมและการเมืองของพวกเขา แต่ในเมื่อทัศนะที่กล่าวมานี้มิได้ถูกสร้างขึ้นให้เป็นส่วนของความเห็นร่วม จึงเป็นที่ยอมรับได้โดยไม่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน วิธีการนี้ซึ่งไม่แตะหลักความเชื่อพื้นฐานเพื่อให้ได้ความเห็นร่วมซึ่งรับการยอมรับในระดับที่แตกต่างกันระหว่างสมาชิกของกลุ่ม สามารถนำไปใช้กับเรื่องอื่น ๆ ได้ด้วย เราลองมาพิจารณากันในตัวอย่างเรื่องสิทธิมนุษยชนที่จะกล่าวถึงต่อไป

การประกาศและข้อตกลงจำนวนมากเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั้นมิได้ระบุเพียงว่าประชาชนควรจะได้รับ การปฏิบัติอย่างไรแต่ระบุเอาไว้ด้วยว่า “ทำไม” ประชาชนจึงควรได้รับการปฏิบัติเช่นนั้น ลักษณะในทางอภิปรายในส่วนของการถามที่ว่า “ทำไม” นี้เป็นสาเหตุหนึ่งของการที่วัฒนธรรมต่าง ๆ มีความรู้สึกไม่คุ้นเคยเรื่องนี้ แทนที่จะส่งเสริมเฉพาะแนวความคิดทั่วไปที่ว่า แนวทางที่ประชาชนควรปฏิบัติต่อกันมีรากเหง้าเกินกว่าเพียงความพึงพอใจเฉพาะบุคคลนั้น กลายเป็นได้เอาอภิปรายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์รวมเอาไว้ด้วย ประเด็นนี้ก่อให้เกิดทัศนะที่ว่าข้อความต่าง ๆ ที่อยู่ในข้อประกาศตกลงนั้นมีความแน่นอนตายตัวซึ่งไม่สามารถจะถกเถียงหรือโต้แย้งได้ เราลืมไปว่าแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั้นกว้างกว่าความเข้าใจซึ่งเราแสดงออก ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง ความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้ เป็นเรื่องของความปรารถนาของมนุษยชาติทั้งหลายในทุกสมัยที่ต้องการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน หมายถึง ความเป็นสากลของความปรารถนาดังกล่าวนี้มากกว่าความเป็นสากลของการแสดงออกของความปรารถนาในเฉพาะช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น การมองข้ามประเด็นนี้ก่อให้เกิดการขาดความรู้สึกของการเป็นเจ้าของในเรื่องเกี่ยวกับความคิดด้านสิทธิมนุษยชนในวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งมีผลอย่างตรงไปตรงมาว่า รัฐบาลของประเทศเหล่านั้นขาดความกระตือรือร้นในการส่งเสริมเรื่องสิทธิมนุษยชน (ในที่นี้ผมหมายถึงประเทศต่าง ๆ ในเอเชียโดยเฉพาะ)

ขอย้อนกลับมาพูดถึงเรื่องความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกัน (overlapping

consensus) ประเทศที่ปกครองด้วยระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมักจะให้ความสำคัญอย่างมากกับบทบาทของเหตุผล เพราะไม่เพียงแต่จะทำให้สมาชิกของสังคมกลายเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางที่จะใช้ในการยุติความเห็นที่แตกต่างระหว่างพวกเขาด้วย ในเมื่อเป็นเช่นนี้ เหตุใดสังคมจึงต้องมีความเห็นร่วมที่มีความเป็นกลาง ระหว่างทัศนะทางด้านศีลธรรมและอภิปรายที่แตกต่างกัน? เหตุใดจึงไม่ใช่เหตุผลในการขจัดความเห็นต่างระหว่างทัศนะที่แตกต่างกันนี้? คำตอบของรอสส์คือ “ภารกิจอันหนักของเหตุผล” (burdens of reason) ทำให้เหตุผลไม่สามารถเล่นบทบาทนี้ได้ รอสส์ใช้อภิปรายเกี่ยวกับ “ภารกิจอันหนักของเหตุผล” ดังนี้ 1) ปัญหาในการประเมินหลักฐานเชิงประจักษ์การที่ซับซ้อน 2) ความเห็นขัดแย้งในการให้น้ำหนักแก่สิ่งที่ยอมรับร่วมกัน 3) ความไม่แน่นอนตายตัวซึ่งเป็นผลลัพธ์มาจากความไม่กระจ่างชัดของมโนทัศน์ด้านศีลธรรมและการเมือง 4) ธรรมชาติที่แตกต่างกันของประสบการณ์ชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในสังคม 5) ปัญหาในการประเมินพลังของการพิจารณาแนวทางที่แตกต่างกัน 6) ความจำเป็นที่จะต้องจัดลำดับความสำคัญกับค่านิยมที่ยึดถือเพราะระบบต่าง ๆ ของสถาบันทางสังคมยินยอมให้มีระดับที่จำกัดของค่านิยม แม้ว่ารอสส์เสนอแนวทางในการทำให้ “ภารกิจอันหนักของเหตุผล” นี้เบาลง แต่ในการวิเคราะห์กันครั้งสุดท้ายปัญหายังยืนหยัดอยู่ เราจึงจำเป็นต้องยอมรับว่าความหลากหลายทางศีลธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางการเมืองในสังคม ดังนั้นสังคมจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งอยู่บนฐานของแนวคิดทางการเมืองซึ่งก็คือความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกัน (overlapping consensus) นั่นเอง

ประชาชนบางคนมีคำถามว่าความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกันนี้จะถือว่ามีความยุติธรรมได้หรือไม่ เพราะมติมหาชนนี้บรรลุข้อตกลงได้โดยการประนีประนอมทางการเมือง ซึ่งสมาชิกของสังคมยอมรับเพียงเพราะเป็นวิถีทางในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นที่มีทัศนะทางศีลธรรมที่ตนไม่เห็นด้วย รอสส์ให้คำตอบเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า มติมหาชนนี้มองได้ว่าถูกสร้างขึ้นโดยหลักการของความยุติธรรม เพราะในการสร้างมติมหาชนนั้นยอมรับเฉพาะความแตกต่างของความคิดที่มีเหตุผลเท่านั้น ดังนั้นจึงต้องครอบคลุมถึงแนวคิดที่ว่าประชาชนทุกคนมีความ

เสมอภาคและเสรีภาพเท่าเทียมกัน การเห็นว่าแนวคิดที่มีเหตุผล (reasonable beliefs) ต้องรวมสิ่งนี้ด้วยอาจกระจางขัดสำหรับบางคน แต่บางคนอาจเห็นเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของทัศนะทางศีลธรรมและการเมือง ซึ่งเมื่อรวมเข้าแล้วเป็นการล่วงละเมิดความเป็นกลางของมติมหาชน ดูราวกับว่ารอส์ไม่มีทางเลือก เขาต้องเลือกระหว่างความเป็นเอกภาพและความยุติธรรม แต่ในความเป็นจริง ประชาธิปไตยทำให้เราตกอยู่ในสภาวะเช่นนี้จริงหรือ? ขอตีถามอีกแนวทางหนึ่ง แทนที่จะตั้งคำถามว่า ความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกันมีความยุติธรรมหรือไม่? ลองเปลี่ยนคำถามเป็นว่ามติมหาชนนี้มีปัญหาแฝงอยู่หรือไม่? ความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกันที่เข้าถึงสังคมพิจารณาได้ว่ามีปัญหาแฝงอยู่ ถ้าเราไม่คำนึงถึงเฉพาะแต่หลักของมติมหาชนเท่านั้น (ที่รอส์เน้นย้ำเพื่อแสดงถึงความยุติธรรมของมติมหาชน) แต่ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของสมาชิกของสังคมที่จะค้ำหามมติมหาชนพร้อมทั้งวิธีการที่จะได้มาซึ่งมติมหาชนนั้น (ตัวอย่างหนึ่งที่ไม่ควรนำมาใช้คือวิธีการสร้างมติมหาชนโดยการถ่ายโอนหลักของมติมหาชนจากอีกสังคมหนึ่ง ซึ่งในทางปฏิบัติก็มิได้ก่อให้เกิดมติมหาชนขึ้นเลย) แต่เหตุใดจึงควรยอมรับมติมหาชนที่มีปัญหาแฝงอยู่? มิใช่เป็นเพียงการนำทัศนะต่าง ๆ ทางศีลธรรมมารวมไว้เช่นเดียวกันหรือ? (แม้ว่าจะมุ่งเน้นไปที่วิธีการมากกว่าหลักการ) และดังนั้น นี่ก็เป็นอีกกรณีหนึ่งของความล้มเหลวในการหาทางออกจากสภาวะการณ์ที่ตัดสินใจลำบากของรอส์ ประชาธิปไตยอาจไม่สามารถถูกมองในฐานะครอบคลุมปัญหา ตราบเท่าที่ยังมีความเข้าใจในแง่ของการสร้างความเป็นกลางในการตกลงกัน ขอพักประเด็นนี้ก่อนและพิจารณาอีกความคิดหนึ่งที่เข้าถึงประชาธิปไตยในอีกแง่มุมคือแนวคิดของคาเวลล์

รอส์เข้าใจประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “เราจะอยู่ร่วมกันได้ด้วยวิธีการใด?” แต่คาเวลล์กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยและคำถามที่ว่า “ฉันควรจะมีชีวิตอยู่อย่างไร?” ในประวัติศาสตร์ของปรัชญา คำถามหลังนี้บ่อยครั้งได้รับการพิจารณาว่าเป็นแนวคิดชั้นสูง เนื่องจากพุ่งเล็งไปที่การเดินทางของบุคคลไปสู่รูปแบบของความสมบูรณ์แบบ ดังนั้น ดูราวกับว่าเป็นการสร้างอุปสรรคต่อการพัฒนาความเอาใจใส่ต่อส่วนรวม ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากในการที่จะหาคำตอบให้กับคำถามแรกข้างต้น การกิจ

สำคัญของคาเวลล์คือ การทำให้อุดมคติที่ขัดแย้งระหว่างการตระหนักในการพัฒนาตัวเองกับประชาธิปไตยลงรอยกัน

สำหรับคาเวลล์ การประนีประนอมนี้มีได้หมายความว่าความสอดคล้องของอุดมคติทั้งสองนี้ แต่หมายความว่าความเพียรพยายามเพื่อความสำนึกในตัวเอง มีความจำเป็นต่อชีวิตในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ความจำเป็นนี้มาจากความจริงว่าการแสวงหาความสมบูรณ์แบบ (สิ่งที่คาเวลล์อ้างถึงคือ Emersonian Perfectionism) แสดงบทบาทที่ไม่สามารถแทนที่กันได้ของการสนับสนุนและการวิจารณ์ภายในการแสวงหาประชาธิปไตย เนื่องจากการปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นอุดมคติหนึ่งที่จนกระทั่งบัดนี้ทุก ๆ สังคมยังไม่สามารถทำได้อย่างที่คาดหวังไว้ นักสมบูรณ์แบบนิยมที่แสวงหาด้วยตัวเอง แสดงบทบาทผู้ต่อต้านความพึงพอใจในตนเอง และจะไม่ยอมให้สังคมพอใจกับระดับการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งเป็นอยู่หรือยินยอมให้สังคมสิ้นหวังที่จะพยายามไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ แต่ทว่าการวิพากษ์วิจารณ์และการดำเนินการอย่างหนักเป็นความสำคัญอย่างเดียวของลัทธิสมบูรณ์แบบนิยมซึ่งมีไว้ในการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยหรือไม่? และถ้าเป็นเช่นนั้น จะคุ้มกับการเสียพลังที่ทรงคุณค่ายิ่งของการถอยห่างจากการต่อสู้เพื่อมองออกไปภายนอกมากกว่ามองเข้ามาข้างในหรือไม่? คาเวลล์กล่าวว่าลัทธิสมบูรณ์แบบนิยมที่มองเข้าสู่ตัวเองนั้น ในความเป็นจริงมีความสำคัญต่อประชาธิปไตยมากกว่านี้ โดยการช่วยสร้างประชาคมประชาธิปไตยพร้อมกับเป็นแบบอย่างใหม่ของชีวิตอีกด้วย (life-hypotheses) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเหตุใดระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย จึงเป็นระบอบการปกครองอันทรงคุณค่า แต่ยิ่งกว่านี้คาเวลล์มองว่าการต่อสู้ดิ้นรนในส่วนของปัจเจกบุคคลนี้เพื่อความสมบูรณ์แบบทางด้านศีลธรรม และการตระหนักว่าจะไม่สามารถไปถึงระดับสูงสุดได้นั้นทำให้เราเกิดความทว่างโยและนับถือคนอื่นซึ่งทำให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ในความเป็นจริงแล้วเป็นอย่างนี้หรือไม่? ในที่นี้มีคำถามอยู่สองคำถาม คำถามแรกคือ “การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความถึงพร้อมทางด้านศีลธรรมช่วยสร้างสรรคให้เกิดความรู้สึกทว่างโยและเห็นอกเห็นใจคนอื่น ๆ หรือไม่?” และคำถามที่สอง “ความรู้สึกทว่างโยและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นนี้ทำให้เรา

เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นหรือไม่?” ผมคิดว่าคำตอบของคำถามแรกคือ ‘ใช่’ เพราะยิ่งเราต่อสู้เพื่อความถึงพร้อมมากเท่าใด เรายิ่งตระหนักว่าเราได้อยู่ห่างจากเป้าหมายที่เราต้องการจะไปถึงมากด้วย ในช่วงเริ่มแรกเราอาจจะรู้สึกท้อถอย แต่เมื่อเราสะท้อนถึงสถานการณ์เช่นนี้ ในท้ายที่สุดเราจะตระหนักว่าความแตกต่างหรือระยะห่างระหว่างตัวเราและสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมมีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่เรากำลังพยายามไปให้ถึง ในสังคมพุทธศาสนาแนวคิดนี้สามารถนำไปสู่แนวคิดที่ว่า ทุกคนเป็นเพื่อนร่วม เกิด แก่ เจ็บ และตาย การที่ตระหนักเช่นนี้รวมกับการที่เรามีความรู้สึกห่วงใยและใส่ใจตัวเองจึงเกิดการห่วงใยและใส่ใจคนอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น สำหรับคำถามที่สอง ผมคิดว่าความห่วงใยและเห็นอกเห็นใจคนอื่น ๆ นั้นยังมีได้ทำให้เราเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นในตัวเอง แต่ทำให้เราอยากที่จะหาหนทางในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ถ้ากล่าวตามแนวคิดของรอสส์ ความห่วงใยและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นนี้เป็นแรงกระตุ้นสำคัญสำหรับสมาชิกของสังคมในการที่จะอยากสร้างความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกัน (overlapping consensus) ขึ้นมา

ในที่นี้เราได้มาถึงขั้นหนึ่งของการเชื่อมโยงกันของลัทธิสมบูรณแบบนิยมกับความเห็นพ้องที่เหลื่อมล้ำกัน การแสวงหาความถึงพร้อมทำให้คนเรามีความตระหนักในความไม่พร้อมของตน ก่อให้เกิดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น ซึ่งสิ่งนี้เป็นฐานสำหรับเราที่จะช่วยสร้างมติมหาชนให้เกิดได้ง่ายขึ้น ซึ่งสมาชิกทุกคนของสังคมสามารถที่จะครอบครองได้ โดยที่ยังมีการยินยอมให้มีทัศนะทางด้านศีลธรรมที่แตกต่างกัน แนวคิดของรอสส์เริ่มต้นจากความต้องการที่จะสร้างมติมหาชน แต่ก็ยังขาดข้อชี้แจงในเรื่องของการปลูกฝังความต้องการนี้ให้กับสมาชิกในสังคม จากคำถามที่ผมตั้งขึ้นในตอนต้น เราสามารถมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตยและปัญญาได้แล้ว ความสมบูรณ์แบบทางศีลธรรมนำไปสู่ความเมตตาที่ก่อให้เกิดความต้องการอยู่ร่วมกันกับประชาชนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่งนำไปสู่ความเต็มใจและความสามารถที่จะอดทนยอมรับความแตกต่างเหล่านี้ได้ในขณะที่พยายามสร้างมติมหาชนนั้น ในกรอบความคิดนี้ “นักปราชญ์-กษัตริย์” หรือ “กษัตริย์-นักปราชญ์” (philosopher-kings) นับได้ว่าเป็นผู้ที่ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยโดยการต่อสู้เพื่อความสมบูรณ์

แบบของพวกเขาเอง ซึ่งต่างจากกรอบความคิดเรื่อง “กษัตริย์-นักปราชญ์” กระแสหลัก

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นนี้ได้เสนอแนวทางจากปัญญามาสู่ประชาธิปไตย ยังมีแนวคิดที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งที่เชื่อมโยงกับประชาธิปไตย ซึ่งอาจเป็นแนวทางซึ่งชี้ให้เห็นว่า ประชาธิปไตยก่อให้เกิดปัญญาขึ้นได้เช่นกัน แนวคิดที่ผมพูดถึงนี้คือความคิดของเบอร์แทรม (Bertram) ว่าด้วย “ประชาคมประชาธิปไตยในอุดมคติ”⁴ ตามแนวคิดนี้ ในประชาคมเช่นนี้หลักการพื้นฐานของสังคมเป็นหลักการที่เข้าใจง่ายและชัดเจนสำหรับสมาชิกทุกคนของสังคมแทนที่จะเป็นหลักการที่ซับซ้อนสูงของสังคมเท่านั้นเข้าใจได้ “ความชัดเจนของหลักการพื้นฐาน” นี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของสังคมรู้ว่าหลักการเหล่านี้คืออะไรเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความสามารถของพวกเขาที่จะเข้าใจและแสดงออกได้ด้วยว่าทำไมหลักการเหล่านี้จึงเป็นที่พึงประสงค์ ความปรารถนาความชัดเจนของหลักการนี้มีรากความคิดมาจากทัศนะของเบอร์แทรมที่ว่าปัจเจกบุคคลในสังคมประชาธิปไตยคือ บุคคลที่มีศักยภาพที่จะปกครองตัวเองด้วยเหตุผล มีความสามารถในการฟังและการโต้ตอบอย่างมีเหตุผล และสามารถสร้างเหตุผลและข้อโต้แย้งที่มีเหตุผลได้ด้วยตัวของเขาเอง อย่างที่ได้กล่าวอ้างจากตอนต้นของบทความนี้มาแล้วเราสามารถนำทัศนะนี้ไปได้ไกลเกินไป ถ้าเราไม่คำนึงถึงข้อจำกัดของเหตุผล ปัญหาที่เราเผชิญอาจจะถูกตีความผิดว่า แสดงถึงการขาดความสามารถทางการใช้เหตุผลแทนที่จะเห็นว่าเป็นการขาดความต้องการที่จะเดินต่อจากเหตุผล แต่ทว่าในกรณีเฉพาะของความรู้เกี่ยวกับเหตุผลที่ว่าเหตุใดหลักการพื้นฐานของสังคมจึงดี ผมเห็นด้วยอย่างยิ่งกับเบอร์แทรม ซึ่งก็เป็นการพูดอีกอย่างหนึ่งว่า “ชีวิตที่ไม่ได้รับการตรวจสอบนับว่าเป็นการดำรงอยู่ที่ไร้ค่า” แต่กระนั้นประเด็นนี้ก็ได้นำปัญหาให้กับนักปรัชญา เป็นที่เข้าใจโดยกระจ่างว่าเหตุผลที่ใช้อธิบายข้อดีของประชาธิปไตยนั้นถูกนำมาตีพิมพ์และโต้เถียงกันในสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และในการประชุม แต่เหตุผลเหล่านี้ไม่สามารถเข้าถึงได้ทั้งหมดในการที่จะนำความคิดไปสู่สาธารณชนทั่วไปได้ (ผมกำลังคิดถึง

4. Christopher Bertram, “Political justification, theoretical complexity and democratic community”, *Ethics*, Vol. 107 (July, 1997).

สาธารณชนของไทย แต่สถานการณ์เช่นนี้ในที่อื่น ๆ ก็ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก) Minimax Maximin และทฤษฎีบท Impossibility อาศัยความรู้เฉพาะมากเกินไปกว่าจะเข้าใจได้ ดังนั้นเราอาจไปได้สองทาง เราอาจกล่าวได้ว่าการศึกษากาแสดงเหตุผลของนักปรัชญามีได้เป็นประโยชน์มากนักต่อการสร้างสรรค์ประชาคมประชาธิปไตย หรือเราอาจพยายามแสดงให้เห็นถึงเหตุผลนี้ในลักษณะที่สามารถเข้าใจได้สำหรับสาธารณชน ผมคิดว่าแนวทางหลังนี้น่าจะเป็นทางเลือก แม้ว่าแนวทางนี้อาจจะอธิบายเหตุผลของประชาธิปไตยไม่ได้หมดอย่างกระจ่างชัด แต่ก็ยังมีเหตุผลอื่น ๆ อีกจำนวนมากที่สามารถแสดงออกมาแล้วและก่อให้เกิดความเข้าใจได้ จุดสำคัญคือใครจะเป็นผู้อธิบายเหตุผลเหล่านี้? โดยเฉพาะในสังคมเอเชียของเรา ในบางสังคมภารกิจนี้ตกเป็นของนักหนังสือพิมพ์และนักการเมือง แต่เรามีความต้องการที่จะไปในทิศทางนั้นหรือ? เรามีความสามารถที่จะเดินมาในทิศทางนั้นหรือไม่? ผมคิดว่าคงไม่ได้ ในสังคมของเราเราจะต้องอธิบายความคิดเชิงปรัชญาให้แก่สาธารณชนด้วยตัวเราเอง

มีปัญหาอีกปัญหาหนึ่งที่จะต้องแก้ไขในเรื่องของลักษณะของเหตุผลที่สมควรมาใช้รองรับประชาธิปไตยบางครั้งเรียกว่า “ปริศนาของการปลดปล่อย” (paradox of emancipation) เมอร์เทมเรียกว่าปัญหาของสมาชิกสมานิติบัญญัติ (legislator) และอธิบายดังนี้

“ลองจินตนาการสังคมซึ่งปกครองตามหลักการที่รวมหลักการ R เอาไว้ด้วย (หลักการของความยุติธรรมในการแบ่งปัน) หลักการ R สอดคล้องกับเกณฑ์ความสามารถในการทำความเข้าใจ และพลเมืองทั้งเข้าใจว่าหลักการนี้ต้องการอะไรและสามารถให้เหตุผลในการกระตุ้นทั้งหลักการและข้อเรียกร้องไปพร้อมกัน แต่นักปรัชญาการเมืองคนหนึ่งมองเห็นว่าหลักการที่แตกต่างไปคือ หลักการ S มีเหตุผลมากกว่าหลักการ R แต่ระดับวัฒนธรรมและการศึกษาของพลเมืองอยู่ในระดับต่ำเกินไปที่จะสามารถเข้าใจเหตุผลที่รองรับหลักการ S ได้ แต่ผู้เชี่ยวชาญผู้นี้เห็นว่าหลักการ S มีผลกระทบต่อพลเมือง หากหลักการ S ถูกนำไปดำเนินการจะเป็นสาเหตุให้พลเมืองมีการพัฒนาในทิศทางที่พวกเขาจะ

สามารถเข้าใจในเหตุผลของ S ได้ในไม่ช้า นักทฤษฎีควรที่จะตระหนักถึงการรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างประชาคมประชาธิปไตยกับการคงอยู่ของพลเมือง ซึ่งจะเป็นอุปสรรคที่ขวางกั้นการดำเนินการของหลักการ S หรือควรที่จะพยายามใช้หลักการ S เพื่อนำไปสู่ประชาคมประชาธิปไตยในระดับที่สูงขึ้น?”⁵

คำถามที่ตั้งขึ้นจากปัญหาสภาพนิรนัยนี้มีความเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับการศึกษาวิชาปรัชญา ผมคิดว่าสิ่งที่สำคัญในที่นี่คือ “...จะเป็นสาเหตุให้พลเมืองมีการพัฒนาในทิศทางที่พวกเขาจะสามารถเข้าใจในเหตุผลของ S ได้ในไม่ช้า...” บ่อยครั้งสิ่งที่เกิดขึ้นคือการศึกษางานอย่างไม่ได้ก่อให้เกิดความสามารถในการที่จะทำความเข้าใจได้มากขึ้นแต่ทำให้เกิดความเข้าใจในเหตุผลเฉพาะ ดังนั้นจึงนำมาสู่สถานการณ์ที่ถกกันกับแนวคิดของประชาคมประชาธิปไตยว่าสร้างมาจากพลเมืองที่คิดด้วยตนเอง แน่นอนว่าเราต้องการที่จะมีระดับความสามารถที่สะท้อนมาจากการศึกษาที่สูงขึ้น แต่ในทางปฏิบัติเราจำเป็นต้องคอยระวังต่อการบ่งชี้ประเด็นการอ้างอิง ซึ่งหลังจากนั้นจะเป็นตัวกำหนดว่าอะไรที่จะสามารถยอมรับได้ ถ้าเกิดสิ่งนี้ขึ้นก็จะตกอยู่ในสถานการณ์ระหว่างการศึกษาและการล้างสมอง และประชาชนจะอยู่ระหว่างการเป็นพลเมืองและการเป็นผู้ที่อยู่ใต้การบังคับบัญชา การตระหนักในปัญหานี้จะเป็นการนำไปสู่วิธีป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับเราได้

กล่าวโดยสรุปคือ ในฐานะนักปรัชญาและอาจารย์เรามีส่วนที่ต้องทำอีกมาก โดยเฉพาะเมื่อคำนึงถึงบริบททางด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของเรา เราต้องสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือในการแสวงหาความสมบูรณ์แบบ ต้องมีส่วนร่วมในการสร้างมติดำรงที่อยู่นบนฐานของความเมตตา ต้องให้การศึกษาแก่สังคมเพื่อที่จะมองเห็นว่าเหตุใดสังคมจึงยอมรับระบบการเมืองที่รับอยู่ และต้องแสดงให้เห็นว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องของความสามารถที่จะเรียนรู้จากคนอื่นและการมีความเอื้ออาทรต่อกัน ทั้งหมดนี้เป็นภารกิจที่ยากยิ่งแต่ภารกิจที่มีคุณค่ามากกว่านี้คงหายาก เพราะสิ่งที่เรากำลังทำก็คือทำให้คนมีปัญญามากขึ้น

5. Ibid., p. 579.

จะเป็นการหยุดความลึกกร่อนทางปัญญาของเอเชียและเป็นการทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นการขยายปัญญาที่มีอยู่ก่อน ไม่ใช่เข้าไปแทนที่ ประชาธิปไตยในเอเชียต้องมีท่าทีสะท้อนความเอื้ออาทร ความจริงใจ และความเสมอภาค มิฉะนั้นประชาชนของเอเชียอาจจะหันหลังให้กับระบอบนี้ในสหัสวรรษหน้าที่จะมาถึง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับประชาชนแบบพวกเราที่คอยดูแลไม่ให้สิ่งนี้เกิดขึ้น